

KoraújkorÁSZ

Koraújkor-történettel foglalkozó doktoranduszok tanulmányai

Szerkesztette:

Kádár Zsófia, Kökényesi Zsolt, Mitropulos Anna Diána

ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola
Budapest
2014

KoraújkorÁSZ tanulmánykötetek 1.

Sorozatszerkesztő
Vajnági Márta

Lektorálta
Vajnági Márta

A kötet megjelenését az ELTE BTK Hallgatói Önkormányzat támogatta.

A kiadásért felel dr. Dezső Tamás, az ELTE BTK dékánja.

Tördelte, nyomtatta és kötötte a Komáromi Nyomda Kiadó és Kft.
Felelős vezető: Kovács János ügyvezető igazgató

A tanulmányok szerzői © Borbély Zoltán, Hónich Henrik, Kádár Zsófia, Kalotai Noémi, Kovács Katalin Anita, Kökényesi Zsolt, Martis Zsombor, Mitropulos Anna Diána, Papp Ingrid, Péter Krisztina, Rittling László, Szabó-Turákné Póka Ágnes

A kötet szerkesztői © Kádár Zsófia, Kökényesi Zsolt,
Mitropulos Anna Diána

ISBN 978-963-284-495-4

A borítón szereplő kép a Preßburger Kirchen- und Schul-Verlust... c. nyomtatvány címlapkép-részlete, amelyet az őrző Országos Széchényi Könyvtár engedélyével közlünk. (A kötet jelzete: OSZK RMK III. 2640/2., App. H. 2107.)

TARTALOMJEGYZÉK

I. Gazdaság és igazgatás	11
Szabó-Turákné Póka Ágnes: Georg Werner (1490?–1556) kapcsolatrendszere és ennek szerepe pályájának alakulásában.....	13
A Humanist in the Economic Governance: Georg Werner and His Network of Relationships	30
Borbély Zoltán: Bethlen Gábor tisztviselői Felső-Magyarországon	31
Officials of Gábor Bethlen in Upper Hungary.....	49
Mitropulos Anna Diána: „...fraknói várunkban (egy) új kincstárat építettünk” – Mesterek tevékenysége a fraknói számlák tükrében	50
„...in unsern Schloß Forchtenstein (ein) neue Schatz Cammer von neuen erbauen lassen” – Die Tätigkeiten der Handwerker im Spiegel der Rechnungen aus Forchtenstein	68
II. Forráselemzés, forrásértelmezés	69
Péter Krisztina: A periodikus sajtó előfutárai: a <i>Messrelationok</i>	71
Forerunners of Periodical Press: the <i>Messrelations</i>	88
Martis Zsombor: Protestáns mitizáció Czeglédi István <i>Barátsági dorgálás</i> című művében.....	89
The Use of Biblical Mythization in István Czeglédi's <i>Barátsági Dorgálás</i>	105
Papp Ingrid: A 17. századi szlovákizáló cseh nyelvű halotti beszédek forrásainak bemutatása ...	106
Literary Sources of seventeenth-century Czech-language Funeral Orations.....	118

Kökényesi Zsolt:	
„A női Szolón”, avagy Mária Terézia uralkodói képe a halotti beszédekben	119
„The Female Solon”, or the Image of Maria Theresa as Sovereign in Funeral Speeches.....	142
Hőnich Henrik:	
Milyen nyelv és milyen nemzet? Az anyanyelv és a politikai nyelvek. Egy 1790-es röpirat tanulságai	146
What Language and What Nation? Mother Tongue and Political Languages in a Pamphlet from 1790	160
III. Társadalom- és hadtörténet.....	161
Kalotai Noémi:	
A kora újkori főúri itinerárium-készítés problematikájának bemutatása Verbőci István példáján keresztül	163
Bemerkungen zur Problematik der Zusammenstellung von Itinerarien in der frühen Neuzeit anhand des Beispiels von István Verbőci	179
Kovács Katalin Anita:	
Bethlen Gábor diplomáciai hálózata, ügynökök, kereskedők, bankárok és diákok a fejedelem szolgálatában	180
The diplomatic network of Gábor Bethlen, agents, merchants, bankers and students in the service of the Prince of Transylvania.....	199
Kádár Zsófia:	
A pozsonyi Szent Salvator-templom katolikus használatba vétele (1672–1673).....	200
Beginning of the Catholic use of the Saint Salvator Church in Bratislava (Presßburg/Pozsony) (1672–1673)	229
Rittling László:	
Eszterházy Antal szerepe Esztergom ostromai alatt	230
The role of Count Antal Eszterházy during the sieges of Esztergom	250

ELŐSZÓ

A kötetben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2013. február 7-én rendezett konferencián elhangzott előadások alapjául szolgáló szövegek olvashatók. A konferenciát az ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelem, illetve Kora Újkori Magyar Történelem Programjának hallgatói szervezték. A rendező doktori iskola részéről Hönich Henrik, Kádár Zsófia, Kökényesi Zsolt, Mitropulos Anna Diána, Péter Krisztina, Szabó-Turákné Póka Ágnes tartott előadást és írt tanulmányt a kötetbe. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemet Kalotai Noémi és Kovács Katalin Anita, a Miskolci Egyetemet Martis Zsombor és Papp Ingrid, a Szegedi Tudományegyetemet Rittling László, az Eszterházy Károly Főiskolát Borbély Zoltán képviseli. A húszperces előadásokat érdemi, eredményes vita követte. Azok, akik végighallgatták, a kötetet olvasva meggyőződhetnek arról, hogy az előadók – előadásuk írásos változatának véglegesítése során – hasznosították a vitában elhangzott észrevételeket.

A szervezők és szerzők közül kerültek ki a kötet szerkesztői, Kádár Zsófia, Kökényesi Zsolt, Mitropulos Anna Diána, akik a tanulmányokat tematikus blokkokba rendezték és a sorozat szerkesztőjével együtt elvégezték a szövegek egységesítésének embert próbáló munkáját. Örömmel ajánlom az olvasók figyelmébe az új anyagot feltáró és/vagy a meglévő ismereteket újraértelmező, elismerésre méltó filológiai felkészültségről tanúskodó tanulmányokat, amelyek azt bizonyítják, hogy a kora újkor kutatásoknak van jövője.

Budapest, 2014. január

Poór János

A KORAÚJKORÁSZ DOKTORANDUSZ KONFERENCIA

2013. február 7-én az ELTE Történeti Intézetének Szekfű Gyula Könyvtárában tartottuk meg az I. KoraújkorÁSZ doktorandusz konferenciát, amelynek résztvevői és szervezői is doktorandusz hallgatók voltak. A szervezőknek az volt a céljuk, hogy egy olyan, évente megrendezésre kerülő konferencia-sorozatot indítsanak útjára, amely lehetőséget biztosít a kora újkorral, tehát a 16–18. századdal foglalkozó doktori hallgatóknak, hogy kutatási eredményeiket bemutassák.

A KoraújkorÁSZ-rendezvények kifejezetten azokra a hallgatókra számítanak, akik a hároméves doktori iskolai képzést teljesítik. Egyrészt szeretnénk fórumot teremteni arra, hogy a kora újkorral foglalkozó, de más-más diszciplína (irodalomtörténet, néprajz, régészet stb.) felől közelítő fiatal kutatók megismerhessék egymás kutatásait, bemutathassák eredményeiket, és a konferencián visszajelzéseket, ötleteket kaphassanak további munkájukhoz. Másrészt reményeink szerint sokrétű tapasztalatszerzésre is alkalmasak lesznek a rendezvények, aminek csak egyik oldala, hogy a doktoranduszok „gyakorolhatják” az előadás műfaját. Mivel a szervezési feladatokat – mind a konferenciával, mind az előadásokból készült tanulmánykötettel kapcsolatban – kivétel nélkül doktoranduszok végzik, belekóstolhatnak a konferenciaszervezésbe és a kötetszerkesztésbe is. Ehhez kapcsolódóan célunk az is, hogy az előadó és szervező hallgatók teljesítményükért kreditet is kaphassanak, ezzel segítve a doktori képzés tudományos kreditjeinek összegyűjtését.

Amint azt remélhetően ez a kötet is bizonyítja, az I. KoraújkorÁSZ doktorandusz konferencia sikeresen zárult. Örömünkre szolgált, hogy az ELTE-n túl az ország számos doktori iskolájából érkeztek előadók, és hogy nekik köszönhetően a konferencia (és a kötet) tematikája is igen változatos lehetett. Reméljük, hogy ezt a változatosságot a további konferenciák és kötetek esetében is meg tudjuk tartani, és hogy távlati tervként sikerül megvalósítani, hogy a határon túli felsőoktatási intézmények doktoranduszait is meg tudjuk hívni a következő években rendezendő – akár többnapos – konferenciákra.

Budapest, 2014. február

Vajnági Márta

SZABÓ-TURÁKNÉ PÓKA ÁGNES

GEORG WERNER (1490?-1556) KAPCSOLATRENDSZERE ÉS ENNEK SZEREPE PÁLYÁJÁNAK ALAKULÁSÁBAN

Bevezetés – módszertani problémák

A kapcsolati hálókat először a szociometria elemezte az 1930-as években, majd – szempontrendszerének és eszköztárának bővítésével – a biológia, fizika, utána az antropológia, az utóbbi években pedig a történettudomány is átvette módszereit.¹ Népszerű kutatási téma napjainkban a humanista hálózatok feltárása. A kapcsolati hálók vizsgálata által jobban megismerhetjük a történelem szereplőinek személyes motivációit, a gondolkodásukat alakító tényezőket és szellemi környezetüket, valamint egy adott közösségben betöltött szerepüket és pályájuk alakulásának mozgatórugóit.

A kapcsolatok elemzéséhez mindenképp az azok kategorizálására van szükség. Természetesen a kategóriák nem lehetnek egzakta, már csak azért sem, mert egy személlyel való kapcsolatot (szinte) mindig több kategóriába is besorolhatunk,² így az én kategóriarendszereim és besorolásaim is szubjektívek. További problémát jelent, hogy a kapcsolatok típusait alapvetően a 20. századi társadalomra dolgozták ki, így azok csak jelentős változtatással ültethetők át a 16. századi viszonyokra.³ A kutatást még jobban megnehezíti, hogy sokszor nem vagyunk tisztában a kapcsolat pontos jelle-

¹ SZÁNTÓ-TÓTH 1993, 30.

² Gondoljunk csak az egyháziak, hivatalnokok, humanisták közti átfedésre, vagy arra, hogy sokan leveleztek is azzal, akinek egyébként verset is írtak vagy kötetet ajánlottak, esetleg ugyanoda jártak egyetemre. Itt csak egy konkrét példát hozok: Werner és Valentin Eck feltehetően a krakkói egyetemen ismerkedtek meg, ahol az ifjú Werner Eck verstani kurzusát hallgatta (tanár-tanítvány viszony), majd kapcsolatukból barátság szövődött, melynek eredményeképpen Werner kísérőverset írhatott Eck verstani tankönyvébe (munkatárs), továbbá szintén e barátság folyományaként elképzelhető, hogy ő (is) Thurzó Elek figyelmébe ajánlotta Wernert (patronus-pártfogolt).

³ Werner esetében például a szociológia általános kategóriái közül nem használható a társadalmi munka, és gyakorlatilag átfedik egymást az iskolai közösségek, a kiterjedt intézményes kapcsolatból megmaradó kapcsolatok (ez utóbbiba tartozik a sorkatonaság is), valamint a barátok, a szakmai érdeklődés és a „közös eszmei mag köré gyűlt társak”. Források hiányában nem nyilatkozhatunk a szerelmi életéről, mint ahogy a család és a rokonság is alulreprezentált, hiszen csak szűk családjával és egyik vejével, Gyalui Torda Zsigmonddal való kapcsolatáról informálódhatunk a ránk maradt iratanyagból, holott legalább ilyen fontos lenne ismernünk családi hátterét is. MÉREI 1996, 99–106., különösen 102.

gével, például nem tudjuk, hol ismerkedett meg a szóban forgó két személy, vagy levelezésük hiányos fennmaradása miatt az érintkezés gyakorisága is erősen kérdéses lehet.

Werner szerteágazó kapcsolati rendszerét természetesen nem lehet egyetlen tanulmányban a teljességre törekedve kifejteni, így most csupán egy válogatást adok azon kapcsolatairól, amelyek karrierje szempontjából fontosnak bizonyultak. Werner kapcsolati hálójának feltárásánál nemcsak azt érdemes figyelembe venni, hogy kikkel levelezett, mert sokakkal csupán vagy elsősorban szóban érintkezett, így a velük való kapcsolatról csak említést tett írásaiban. Másrészt arra is gondolni kell, hogy a korabeli források közül sok megsemmisült. A levelezés mellett beemeltem a vizsgálatba az általa írt jelentéseket, az uralkodói rendeleteket, a személyéhez kapcsolódó versesköteteket, versek ajánlásait is. A kapcsolatok felsorolásán túl igyekeztem azokról jellemzést is adni, valamint megmagyarázni jelentőségüket Werner élete és pályája szempontjából. Természetesen nem mindig lehet eldönteni, hogy személyesen vagy legalább levelezés révén ismerte-e azokat, akikről említést tesz.

Werner pályaképe

Werner kapcsolatait elsősorban időrend szerint tagoltam. Hogy könnyebben át lehessen tekinteni, kinek milyen szerepe volt az életében és/vagy karrierjében, kapcsolatait pályája főbb szakaszai szerint mutatom be.

A sziléziai származású Werner alapvetően két területen alkotott maradandót: humanistaként és kamarai tisztviselőként. Karrierje csúcspontján egész Felső-Magyarország, illetve egy rövid ideig (1551–1556) Erdély gazdasági életének irányítója volt. Pályáját három szakaszra lehet bontani.

Az első szakasz az 1510–1520-as évekre tehető; az évtized első felében végezte egyetemi tanulmányait, amelyek hozzásegítették a *respublica litterariába* való bekerüléséhez, illetve későbbi kamarai alkalmazásához.⁴ Az 1520-as években alapvetően városi tisztségeket vállalt: 1521 és 1523 között brassói iskolamester volt, egyidejűleg jegyzői, ügyvédi és diplomáciai feladatokat is ellátott.⁵ 1524-től kancelláriai titkár.⁶ 1525-től 1526-ig vagy 1527-ig iskolamester, ezt követően városi tanácsos és jegyző volt.⁷

Pályája második szakasza az 1530-as évek elejétől az 1540-es évek végéig tartott. 1534-től a Magyar Kamara pénztárosa,⁸ 1536-ban már tanácsosa volt,⁹ majd a frissen

⁴ Egyetemi tanulmányaira l. CSEPREGI 1990, 41., LAKATOS 2008, 275., SZŰCS 1990, 8., RENSING 1933, 33. Kamarai alkalmazására l. RENSING 1933, 41., CSEPREGI 2006, 42., 45., KÉRÉSZY 1916, 47., SZŰCS 1990, 8., OBORNI 2002, 44.

⁵ CSEPREGI 2006, 43–44., LAKATOS 2008, 275., RENSING 1933, 37–39., SZŰCS 1990, 8., OBORNI 2002, 44.

⁶ SZŰCS 1990, 8.

⁷ LAKATOS 2008, 275., SZŰCS 1990, 8., OBORNI 2002, 44.

⁸ LAKATOS 2008, 270., 273., SZŰCS 1990, 8., OBORNI 202., 44.

⁹ EMBER 1946, 147., SZŰCS 1990, 8., OBORNI 2002, 44.

meghódított Sáros várának kapitánya¹⁰ és a felső-magyarországi királyi jövedelmek kezelője lett.¹¹ Ekkor fő feladata a királyi jövedelmek kezelése volt, de ha csekélyebb mértékben is, továbbra is foglalkozott a városok ügyeivel.

Pályája harmadik szakaszában, amely az 1550-es évekre tehető, a felső-magyarországi jövedelmek kezelése mellett a néhány esztendőre I. Ferdinánd fennhatósága alá került Erdély pénzügyi igazgatásának megszervezésében is tevékeny szerepet játszott.

Werner kapcsolatrendszere városi tisztviselői minőségében

Werner számára pályája első szakaszában a humanistákkal és a városi tisztviselőkkel való kapcsolatok voltak meghatározóak. Werner korai tanulmányait a felső-sziléziai Neissében végezte,¹² valószínűleg ekkor ismerkedett meg az éppen itt székelő Thurzó János boroszlói püspökkel,¹³ aki patrónusa lett, és akinek 1520-ban bekövetkezett halálára elégiát írt.¹⁴ Feltehetően Thurzó János révén ismerkedett meg annak testvérével, Elekkel, aki ekkor Szatmári György királyi kancellár és esztergomi érsek bizalmasaként közreműködhetett Werner királyi titkárrá való kinevezésében (1524).¹⁵ Werner Thurzó Eleknek két *hendecasyllabus*át is ajánlotta barátja, Valentin Eck humanista *Der versificandi arte* c. művének új kiadásához.¹⁶

Werner és Eck valószínűleg a krakkói egyetemen ismerkedett meg egymással, ahol Werner 1514 és 1519 között folytatta egyetemi tanulmányait, amelyeket a wittenbergi egyetemen kezdett meg,¹⁷ majd Krakkóban fejezett be a baccalaureatus fokozat megszerzésével.¹⁸ Werner Ecnél verstani órákat hallgatott, amelyek eredményeképpen mestere verstani tankönyvében kísérővers szerzőjeként is szerepelt.¹⁹ Kettejük barátsága alapján feltételezhető, hogy Wernert Thurzó János mellett Eck is Thurzó Elek figyelmébe ajánlotta. Eck 1517-től Thurzó Elek támogatásával kapott tanári állást Bártfán,²⁰ így nem

¹⁰ Balegová szerint 1538–1557 között fordult elő várkapitányként. BALOGOVÁ 2001, 168., Tuhrinszky azt írja, hogy Ferdinánd 1537. szeptember 25-én foglalta el a várat Szapolyaitól, majd az 1538-as váradi béke *de iure* is az ő kezére juttatta; ezután lett Werner sárosi kapitány. TUHRINSZKY 1899, 47., CSEPREGI 2006, 45., SZÚCS 1990, 9.

¹¹ LAKATOS 2008, 270., 273.

¹² RENSING 1933, 33., KATONA 2000, 267.

¹³ KATONA 2000, 267–279., 267.

¹⁴ RENSING 1933, 33.

¹⁵ SZÚCS 1990, 8.

¹⁶ CSEPREGI 2006, 43.

¹⁷ KATONA 2000, 268.

¹⁸ RENSING 1933, 33., CSEPREGI 2006, 42–43., LAKATOS 2008, 273., 275. L. még BAUCH 1894, GUITMAN 2011.

¹⁹ LAKATOS 2008, 275.

²⁰ LAKATOS 2008, 270., RENSING 1933, 33.

kizárt, hogy Thurzó Werner brassói iskolamesteri állásának megszerzésében is közreműködött (1521–1523).²¹

Werner 1523-ban Krakkóban megjelent elégiagyűjteményét Szalkay Lászlónak ajánlotta,²² aki ekkor királyi titkár, váci püspök, kincstartó, egri püspök, kancellár, majd esztergomi érsek és főkancellár volt; utóbbi tisztségeit a mohácsi csatában bekövetkezett haláláig viselte. Valószínűleg neki köszönhette 1524-es kancelláriai titkárrá való kinevezését, amiről a humanista Caspar Ursinus Velius leveléből értesülünk, aki királyi titkárként üdvözli Wernert.²³ Werner a politikai híreken kívül az irodalmi újdonságokról is rendszeresen beszámolt patrónusának.²⁴

Werner 1528-ban Szalkay utóda, Szalaházy Tamás szolgálatába állt, aki ekkor veszprémi és egri püspök, királyi kancellár, valamint éppen ebben az évben ideiglenesen megbízott királyi helytartó volt. Valószínűleg Werner tanítói tevékenysége révén ismerkedtek meg, ugyanis Werner Eperjesen tanította Szalaházy unokaöccsét, Kechety Mártont.²⁵ Werner városi kapcsolatai továbbra is jók lehettek, ugyanis felkérték a kassai iskola igazgatójának, de erre Szalaházy mondott nemet arra hivatkozva, hogy Werner már az ő, illetve a király szolgálatában áll.²⁶

Werner városi kapcsolatai szintén meghatározóak voltak pályája alakulásában. Az 1520-as években Brassóban jegyző, majd 1524-től Eperjesen szintén jegyző, 1532-ben vagy 1533-ban már első esküdt volt, 1533-tól pedig bíró lett.²⁷

Mivel befolyásos és széleskörű ismeretségekkel rendelkező személynek ismerték, a bártfaiak felkérték, hogy szerezzen számukra megfelelő hitszónokot.²⁸ Werner két személyt is felkért (Stephanus *magistert* Spetingerből, illetve egy ismeretlen nevű, a lengyelországi Poznańból származó „*baccalaurius biblius*”-t), de mindketten azt válaszolták, hogy már máshová kötelezték el magukat.²⁹ Werner tehát ígéretet tett, hogy folytatja a keresést és jelenti, hogy mire jutott.³⁰ Az ügy végül az uralkodó figyelmét is magára vonta; Werner tájékoztatta az uralkodót a részletekről. (Erről bővebben esik szó az uralkodóval való kapcsolatánál.)

Wernert minden bizonnyal tisztségei tették alkalmassá, hogy követként több ízben is képviselje a városok érdekeit, ez pedig lehetővé tette az uralkodóval való személyes kapcsolat kiépítését.³¹ 1529-ben a felső-magyarországi városok követ-

²¹ Az is lehet, hogy a felső-magyarországi Wernerekkel való rokonsága révén nyerte el az állást, de ezt bizonytalanná teszi, hogy a Werner név csak a 15. században mutatható ki ezen a vidéken, viszont tény, hogy a nőági rokonság ettől még fennállhatott. CSEPREGI 2006, 44.

²² CSEPREGI 2006, 44.

²³ CSEPREGI 2006, 44., RENSING 1933, 35.

²⁴ RENSING 1933, 36.

²⁵ LAKATOS 2008, 276.

²⁶ Szalaházy Tamás egri püspök Kassa városához, kiadva ETE I., 403.

²⁷ SZŰCS 1990, 8., KATONA 2000, 270.

²⁸ Werner György levele Bártfai tanácsához, Krakkó, 1533. jan. 29., kiadva ETE II., 237–238.

²⁹ GUITMAN 2011, 81–82.

³⁰ ETE II., 237–238.

³¹ LAKATOS 2008, 273., 275., Szűcs 1990, 8.

ségének tagjaként Prágába utazott, hogy panaszt tegyen I. Ferdinánd előtt Hans Katzianer kártételeiről, amelyek a városokat is sújtották.³² Werner 1532-ben is tagja volt a városok királyhoz indított követségének Andreas Meltzer, Kassa követe és George Pantscher, Lőcse megbízottja mellett.³³ A küldöttség csapatokat akart kérni az uralkodótól a felső-magyarországi városok védelmére Szapolyai és a törökök támadásai ellen. Werner nem sokkal később tagja volt a Lengyelországba, Zsigmond királyhoz induló követségnek.³⁴ 1531-ben Boroszló (Wrocław) városának ajánlotta fel szolgálatait, de nem ért el sikert.³⁵ Hasonlóképpen szerencsétlenül alakult két diplomáciai kiküldetése: 1532-ben a regensburgi birodalmi gyűlésre indult, de csak Sziléziáig jutott, ugyanis itt Hieronimus Łaski fogságába került.³⁶ Werner 1533-ban már nemcsak Eperjes, hanem az összes felső-magyarországi város megbízottja lett.³⁷

Werner a Magyar Kamara alkalmazottjaként

Werner pályájának második szakaszába vezet át minket az uralkodóval, I. Ferdinánddal való megismerkedése. Werner valószínűleg első városi követségei idején, 1528-ban ismerkedett meg személyesen I. Ferdinánddal.³⁸ Talán ennek következménye lehetett, hogy neve szóba került Sigmund von Herberstein császári diplomata és az uralkodó levelezésében.³⁹ Werner 1529 szeptember–októberében Kassáról keltezte Herbersteinnek szóló leveleit, aki a magyar ügyek megbízható szakértőjeként ajánlotta őt az uralkodó jóindulatába.⁴⁰ Hasonlóképpen felhívhatta az uralkodó figyelmét Wernerre Georg von Logau humanista és 1527-től királyi titkár, akivel Werner neissei tanulmányai során, Thurzó János patronáltjaként vagy más humanisták, Valentin Eck vagy Caspar Ursinus Velius révén ismerkedhetett meg.⁴¹

Akárhogy is történt, az 1530-as évek elején már egyértelmű, hogy Wernert a Magyar Kamara Felső-Magyarország ügyeiben szakértőként tartotta nyilván, hiszen rendszeresen kiküldték a régióba bizonyos gazdasági-kormányzati ügyek intézésére.⁴²

Ferdinánd minden bizonnyal kedvelte a művelt humanista Wernert, aki nyelvtudása mellett városi tisztségviselésének köszönhetően jól eligazodott a közigazgatás és a pénzügyek útvesztőiben, ráadásul kiváló szervező volt és követségei révén helyis-

³² RENSING 1933, 37., KATONA 2000, 269.

³³ RENSING 1933, 39.

³⁴ RENSING 1933, 37–38.

³⁵ CSEPREGI 2006, 45., KATONA 2000, 268.

³⁶ CSEPREGI 2006, 45.

³⁷ RENSING 1933, 40.

³⁸ RENSING 1933, 37., CSEPREGI 2006, 43.

³⁹ CSEPREGI 2006, 45.

⁴⁰ RENSING 1933, 36.

⁴¹ CSEPREGI 2006, 44.

⁴² KÉRÉSZY 1916, 47., SZŰCS 1990, 9.

merettel is rendelkezett. Széles kapcsolati hálója révén friss politikai híreket szolgáltatott az uralkodónak, és mindennek megkoronázásaként abszolút királyhű is volt. Az uralkodói kegy kézzel fogható bizonyítéka, hogy az uralkodó két esztendőn át évi 150 forinttal támogatta Werner két fiának tanulmányait a prágai egyetemen, leánya, Eufémia Torda Zsigmonddal való esküvőjére pedig mintegy 80 forintot érő ezüst edényt ajándékozott.⁴³ Ez még nem minden: Ferdinánd király nemessé emelte polgári származású hivatalnokát, és több megyében is gazdag birtokadományban részesítette: Werner halálakor a többszöri királyi adománynak köszönhetően Sáros, Abaúj, Bihar, Szabolcs, Belső-Szolnok, Csanád és Borsod megyében is rendelkezett birtokokkal.⁴⁴

A királyi kegy következménye, hogy többen is Wernerhez fordultak, kérve, hogy közvetítse óhajukat az uralkodó és/vagy a Magyar Kamara felé. Így tett Kassa városa is kereskedelmi privilégiumainak megsértése ügyében.⁴⁵ Werner bizalmas küldetéseket is teljesített, így az ő feladata volt, hogy a felső-magyarországi vármegyéket Ferdinánd hűségére térítse, illetve hogy jelentse, mely megyék állnak már a király oldalán vagy közelednének felé.⁴⁶ Bizalmas leveleket is továbbított, például 1536-ban a Ferdinánd és János közti tárgyalások során.⁴⁷

Ugyanakkor a bártfaiak is megbíztak benne, és a királyhoz fűződő közismert jó viszonyára és talán protestáns hajlandóságára⁴⁸ való tekintettel közvetítését kérték. Bártfa városi vezetése érezte, hogy az uralkodó neheztel a városra, amiért parancsa ellenére sem álltak el Esaias Lang prédikátorként való alkalmazásától, noha annak felesége és gyermekei voltak.⁴⁹ Mivel Lang családosa emberként érkezett Bártfára, az illetékes egyházi személyek, köztük az egri püspöki helynök levelében kérte a bártfai plébánost, Binder Mátyást, hogy a tévelygőt tiltsa el az egyházi hivataltól.⁵⁰ A tanács nem látta okát a hitszónok elmozdításának, mert véleményük szerint a tiszta evangéliumot hirdeti, ráadásul elég nehezen sikerült megfelelő embert találni erre a pozícióra.⁵¹ Leonhard Freiherr von Vels után az uralkodó maga is nyomtatékosan felszólította a várost, hogy bocsássa el prédikátorát.⁵² Ferdinánd 1535. március 20-án, csaknem egy évvel az első parancsa után, bár nyugtázza, hogy Esaias eltávozott Bártfáról, mégis kifejezte neheztelését, mert arról értesült, hogy hozzá hasonló

⁴³ MNL OL E 21, 1550. ápr. 16., okt. 27., idézi Szűcs 1880, 10.

⁴⁴ MNL OL A 57, II. köt. 191–192., 1547. máj. 20., 534., 1551. okt. 6., III. köt. 153–154., 1553. szept. 3., szept. 14., 225–226., 1550. febr. 12., 24–25., 1552. febr. 23.

⁴⁵ KENYERES 2008, 153.

⁴⁶ RENSING 1933, 45.

⁴⁷ MNL OL E 21, 1535. jún. 22.

⁴⁸ MNL OL E 41, 1536. márc. 26.

⁴⁹ ETE III., 233–234.

⁵⁰ GUITMAN 2011, 82.

⁵¹ ETE II., 236–237., hivatkozva GUITMAN 2011, 82.

⁵² ETE II., 356–357., 370–371., hivatkozva GUITMAN 2011, 83.

eretnekek érkeztek a városba.⁵³ A bártfai tanács kikérte az uralkodóval közismerten jó viszonyban lévő Werner tanácsát,⁵⁴ aki a város kérésére puhatolózott a királynál és jelentette, hogy komolyan neheztel, amiért az ismételt felszólítás ellenére sem álltak el Lang alkalmazásától, és azt javasolja, engedelmeskedjenek az uralkodó kívánságának.⁵⁵

Ferdinánd rokonszenvének részben az lett a következménye, hogy Werner politikai mozgástere tágabb volt, mint egy átlagos kamarai tanácsosé. Ebben szerepet játszott a területen fennálló hadi helyzet, a Pozsonytól, illetve Bécstől való távolság, valamint a felső-magyarországi régióban a kormányzati intézményrendszer kialakulatlansága is.⁵⁶

Werner szinte állandóan az országot járta, amikor éppen nem, akkor Eperjesen vagy Sáros várában tartózkodott, így nem meglepő, hogy sok más humanistától eltérően nem töltött sok időt a császári udvarban. Udvari kapcsolatai is szűkebbek voltak. Herbersteinnel való barátságán kívül⁵⁷ Justus de Argento császári diplomatával való kapcsolata emelhető ki,⁵⁸ és ide sorolhatjuk Miksa főherceggel való munkakapcsolatát is; erről több parancslevél is tanúskodik.⁵⁹

Werner munkájából adódóan kapcsolatban állt a Magyar Kamara elnökeivel és tisztségviselőivel. Az elnököknek rendszeresen elküldte jelentéseit, illetve utasításokat fogadott tőlük. Közülük Werner kamarai alkalmazása alatt az első, a korábban hadbiztosságot és budai udvarbírószéket viselt Pemflinger István, aki 1531 és 1537 között volt a Magyar Kamara elnöke.⁶⁰ Utóda Peregi Albert pécsi és fehérvári prépost és kamarai titkár, aki 1537-től 1546-ban bekövetkezett haláláig birtokolta ezt a tisztséget.⁶¹ Őt Pétervárad Balázs követte, aki 1547-ben a kamarai ranglétra végigjárása után lett prefektus, amely tisztséget 1549-ig viselte.⁶² Werner aktív időszakának utolsó elnöke Thurzó Ferenc, korábban nyitrai püspök, aki 1549 és 1556 között volt a Magyar Kamara elnöke, ezután pedig királyi tanácsosi rangra, udvari kamaraelnökségre és királyi főudvarmesterségre emelkedett. Velük elsősorban a gazdaságirányítás kérdéseiről levelezett, többnyire jelentéseket küldött, így ezen iratok tartalma nem tárgya jelen munkának.

A fentebbiek közül érdemes kiemelni Peregi Albertet, akivel Werner nemcsak munkakapcsolatban állt, hanem az is összekötötte őket, hogy mindketten humanisták voltak, egyúttal csomópontjai annak a humanista hálózatnak, amely 1544-ben részt

⁵³ GUITMAN 2011, 83–84.

⁵⁴ Werner református hajlandóságára l. GUITMAN 2011, 43., MNL OL E 41, Wolfgang Sklemna és Horne Stubne jelentése, 1536. márc. 26.

⁵⁵ Prága, 1538. márc. 16., a levél Langgal foglalkozó része kiadva ETE III., 233–234., idézi GUITMAN 2011, 85. Besztercebánya, 1540. júl. 6., kiadva ETE III., 463.

⁵⁶ Szűcs 1990, 7.

⁵⁷ *Codex*, Werner György Sigismund von Herbersteinhez, 1529. szept. 4., 7., okt. 12., 19., 1531. febr. 6., 1536. nov. 6., 1539. jún. 15.

⁵⁸ MNL OL E 185, nr. 2., 1548. máj. 23.

⁵⁹ Pl. MNL OL E 554, Fol. Germ. 722. (Kassa városára és várára vonatkozó iratok), Miksa főherceg Werner Györgyhez, 1555. szept. 11., júl. 5.

⁶⁰ EMBER 1946, 131.

⁶¹ Peregi életére l. VARGA 2011, LAKATOS 2008, 270.

⁶² EMBER 1946, 131.

vett a *Pannoniae luctus* című humanista antológia létrehozásában (amelyhez Werner írta az ajánló verset).⁶³ A kötetet Hieronymus Vietor bécsi és krakkói nyomdász adta ki.⁶⁴ Vietor, Peregi és Werner együttműködését bizonyítják azok a levelek is, amelyeket Dévai Bíró Mátyás *Orthographia Ungarica* c. művének Sylvester Jánoshoz való továbbítása ügyében váltottak.⁶⁵ A két eset annak is bizonyítéka, hogy Werner humanista kapcsolatai kamarai alkalmazása idején sem szűntek meg, noha kétségkívül háttérbe szorult ilyen jellegű tevékenysége.

Bár karrierjében közvetlenül nem játszott szerepet, meg kell említeni, hogy Werner Erasmus kelet-európai köréhez tartozott, amelynek tagja volt Jacobus Piso és Johannes Antonius Cassoviensis is.⁶⁶

Werner a kamara alsóbb tisztviselőivel, így a harmincadosokkal, bányatisztviselőkkel, dikátorokkal és az ide lazábban kapcsolódó várnagyokkal is gyakran állt személyes kapcsolatban. E téren a legnehezebb egyértelmű eredményekre jutni, mert gyakran vagyunk kénytelenek levelek helyett egy-egy elszórt utalásra támaszkodni, amelyekből nem feltétlenül derül ki teljes bizonyossággal, hogy Werner személyesen ismerte-e az illetőt, vagy valaki más útján érintkezett vele. Néhány, az iratokban említett nevet egyelőre nem sikerült azonosítanom, valószínűleg ők is alacsonyabb tisztségeket viseltek.

Mekcsey István huszti várnagy és máramarosi sókamarai prefektus, Bornemissza Gergely harmincad-felügyelő, Zalay Benedek huszti várnagy, Torockói Nagy István Bihar megyei dikátor, Pysini Bálint murányi provizor,⁶⁷ Eszéky (Ezeky) Ádám máramarosi kamaraispán,⁶⁸ Hunyadi Lukács,⁶⁹ Orbán Mátyás,⁷⁰ Zaberminus Mátyás,⁷¹ Szerémi Sebestyén,⁷² Gallus Sonnenbrot⁷³ és sok más tisztviselő közül Makói vagy másképpen Makay Tamás szepesi éneklőkanonokot és máramarosi sókamaragrófot emelném ki, aki 1551 szeptemberében tájékoztatta Wernert az erdélyi politikai helyzetről. Tudatta vele, hogy II. Rares Ilias vajda Törökországba ment, utóda VI. Rares Isván lett, aki nem

⁶³ GUITMAN 2011, 47. – A kötet az első magyar tárgyú humanista antológia, amely 90 versből áll, és először 1544-ben jelent meg Krakkóban. A kötet a Ferdinánd-párti főurakat dicséri, így ékes példáját láthatjuk művészet, humanizmus és politikum összefonódásának. Szerzői gárdáját 14 kiváló humanista alkotja: Johann Lange, Georg Werner, Valentin Eck, Georg von Logau, Caspar Ursinus Velius, Johannes Antonius Cassoviensis, Lazzaro Bonamico, Stanislaw Aichler, Klemens Janicki, Johann Ludwig Köl, Joachimus Camerarius, Anselm Schultz, Iacobus Piso és Johann Rosslens. Werner tehát kapcsolatban állt velük. Vö. LAKATOS 2008, 431–469., KATONA 2000, 271.

⁶⁴ LAKATOS 2008, 259., WESZPRÉMI 1968, 829.

⁶⁵ Werner György Peregi Albert pécsi prépostnak, Prága, 1538. ápr. 9., kiadva ETE III., 241., LAKATOS 2008, 270.

⁶⁶ KATONA 2000, 272.

⁶⁷ MNL OL E 204, Werner György levele Pysini Bálinthoz, Eperjes, 1555. okt. 13.

⁶⁸ MNL OL E 204, Ezeky Ádám levele Werner Györgyhöz, Huszt, 1556. ápr. 27.

⁶⁹ MNL OL E 204, Hunyadi Lukács levele Werner Györgyhöz, Huszt, 1554. júl. 27.

⁷⁰ MNL OL E 204, Orbán Mátyás levele Werner Györgyhöz, Szinnye, 1554. júl. 7.

⁷¹ MNL OL E 204, Werner György levele Zaberminus Mátyáshoz, Eperjes, 1554. okt. 15.

⁷² MNL OL E 204, Werner György levele Szerémi Sebestyénhez, Pozsony, 1546. ápr. 5.

⁷³ MNL OL E 554, Fol. Lat. 1314. Kimutatás Sáros megye jövedelmeiről.

akarja magát alávetni a török szultánnak, ezért jó volna, ha Ferdinánd katonai segítséget küldene neki.⁷⁴ Ez a levél jó példa arra, hogy Werner széles kapcsolati hálójá révén igen járatos lehetett az aktuálpolitikai kérdésekben; információit rendszeresen továbbította Ferdinándnak és/vagy a Magyar Kamarának. Makay ugyanebben a levélben természetesen a pénzügyekről is tájékoztatta Wernert: panaszkodott, hogy most csak kevés pénz sikerült beszédni, majd felsorolta, hogy mennyi kiadása volt. A többi, fentebb említett személlyel elsősorban gazdasági kérdésekről levelezett, hiszen mindannyian a gazdaságkormányzati hierarchiában tevékenykedtek.

Werner további feladatai közé tartozott a királyi katonaság ellátásának megszervezése is. E minőségben együtt kellett működnie a katonai hierarchia legmagasabb pozíciókban lévő tagjával, így Hans von Katzianerrel,⁷⁵ a magyarországi osztrák seregek főparancsnokával; ifjabb Niklas Graf zu Salm királyi főhadparancsokkal,⁷⁶ valamint Leonard Freiherr von Velsszel.⁷⁷ Az együttműködés általában abban merült ki, hogy Wernernek össze kellett szednie a katonák fizetésére és a várak ellátására szánt összeget, majd eljuttatnia a célállomásra.

Amint a korábbiak alapján is látható, Werner már csak hivatalából fakadóan is jó viszonyt ápolt a magyar arisztokrácia számos tagjával (ellenben másokkal, főleg a Szapolyai János pártján állókkal viszont gyakran került összetűzésbe).⁷⁸ Közülük Nádasdy Tamást emelném ki, mert ő egyik korábbi kategóriába sem sorolható, ugyanakkor jellemzi Werner kapcsolati hálójának kiterjedtségét. A Nádasdy-levéltárban fennmaradt Werner 12 Nádasdyhoz írt levele,⁷⁹ amelyek zöme Nádasdy nádorrá választása után kelt. Werner gyakran tájékoztatta Nádasdyt a politikai helyzetről, így arról, hogy 1548-ban Ferdinánd először beszélt a magyar ügyekről a birodalmi tanácsban.⁸⁰ 1554-ben Petrovics Péter Szapolyai János pártján álló főúr politikai manőveréről,⁸¹ majd Izabella és fia visszatéréseivel kapcsolatos hírekről és pletykákról tájékoztatta Nádasdyt.⁸² Olykor a gazdasági életről is informálta, így a tokaji só szállításának leggazdaságosabb módjáról.⁸³ Kapcsolatuk másik meghatározó momentuma volt, hogy Werner olykor a nádor kegyébe ajánlotta egyik-másik pártfogoltját, így például kérte, hogy segítsen Ormány Demeter udvari familiárison, akit hűtlenséggel vádoltak, Werner szerint ártatlanul, vagy a perbe fogott Péter deákon.⁸⁴ Vejét, Torda Zsigmondot és egyik legkiválóbbnak tartott emberét, Pesthy Gáspárt is Nádasdy pártfogásába aján-

⁷⁴ MNL OL E 204, Makói (Makay) Tamás levele Werner Györgyhöz, Huszt, 1551. szept.

⁷⁵ Pl. MNL OL E 41, 1533. dec. 16.

⁷⁶ Pl. MNL OL E 41, 1549. júl. 30.

⁷⁷ Pl. MNL OL E 41, 1538. szept. 11.

⁷⁸ Pl. Báthory András.

⁷⁹ MNL OL E 185, nr. 1–12.

⁸⁰ MNL OL E 185, nr. 2., 1548. máj. 23.

⁸¹ MNL OL E 185, nr. 9., 1554. aug. 6.

⁸² MNL OL E 185, nr. 11., 1555. febr. 22., nr. 12., 1555. márc. 15.

⁸³ MNL OL E 185, nr. 8., 1554. júl. 16.

⁸⁴ MNL OL E 185, nr. 10., 1554. okt. 4.

lotta.⁸⁵ Torda 1554-ben jelen volt Nádasdy nádorrá választásán és az ezt követő fogadás alkalmából odát is írt hozzá.⁸⁶

Werner jó viszonyt ápolt a magyarországi arisztokrácia más tagjaival is, köztük Révay Ferencsel. Kapcsolatukról levelezésük tanúskodik.⁸⁷ 1539-ben már jó kapcsolatban voltak, amit egy ekkori levél bizonyít: Révay hozzá fordult fiainak iskoláztatása ügyében, miután a selmeci iskolával nem volt megelégedve.⁸⁸ Werner az eperjesi és különösen a bártfai iskolát ajánlotta.⁸⁹ Jó kapcsolatukat bizonyítja, hogy amennyiben Révay mégis Eperjes mellett döntött volna, otthonát ajánlotta fel a Révay-fiúk szállásául. (Révay végül Bártfát választotta). 1544-ben, amikor Révay elhozta fiait a bártfai iskolából, Werner kísérte haza őket.⁹⁰ Szintén közeli kapcsolatukról tanúskodik, hogy Werner 1545-ös levelében dicsérte az egyik fiú, Révay Lőrinc iskolai előadását. A Révay-fiúk hasonlóképpen jó viszonyban lehettek Wernerrel, hiszen egy 1548-as levelében a legidősebb fiú, Révay Mihály maga és testvérei nevében üdvözölte Wernert.⁹¹ Torda Zsigmondot többek között Révay pártfogásába is ajánlotta, nem is eredménytelenül, amint arról a későbbiekben lesz majd szó.

Werner és gyalui Torda Zsigmond, a jeles humanista és hivatalnok kapcsolatára érdemes külön kitérni. Azt sajnos nem tudjuk, hogyan ismerkedtek meg, de Torda 1544-ben, a wittenbergi egyetemről való visszatérésének évében⁹² már szoros kapcsolatban állt Wernerrel, aminek eredményeként Werner Révay Ferenc turóci főispán és nádori helytartó figyelmébe ajánlotta Tordát az olaszországi tanulmányútra készülő Révay fiúk nevelőjéül. Ezen felül eperjesi rektornak is meg akarta nyerni.⁹³ Torda elvállalta a nevelőséget, így Szklabonyáról, Révayéktól Eperjesre, majd Wittenbergbe, Pozsonyba, Bécsbe, végül Padovába utazott a Révay fiúkkal.⁹⁴ 1550-ben hazatért Itáliából és Eperjesen telepedett meg,⁹⁵ elvállalta a rektorságot és feleségül vette Werner leányát, Eufémiát.⁹⁶ Torda Zsigmond és Révay Ferenc levelezésének néhány darabja ránk maradt.⁹⁷ A Révay-fiúkkal továbbra is fenntartotta a kapcsolatot, amiről egy Révay János

⁸⁵ MNL OL E 185, nr. 4., 1551. febr. 14., nr. 5., 1554. febr. 1., nr. 6., 1554. márc. 11.

⁸⁶ ZEMAN 1983, 104–105., ZEMAN 2003, 42.

⁸⁷ Vö. FRAKNÓI 1873.

⁸⁸ FRAKNÓI 1873, 8.

⁸⁹ Werner György levele Révay Ferenchez, Sáros, 1539. aug. 1., kiadva FRAKNÓI 1873, 68–69., ETE III., 384–385.

⁹⁰ FRAKNÓI 1873, 18.

⁹¹ Révay Mihály levele Werner Györgyhöz, 1548, kiadva FRAKNÓI 1873, 48–49.

⁹² ZEMAN 1983, 102., ZEMAN 2003, 38.

⁹³ Vö. előző jegyzet.

⁹⁴ FRAKNÓI 1873, 25–26., ZEMAN 1983, 103., ZEMAN 2003, 38., KATONA 2000, 274.

⁹⁵ ZEMAN 2003, 39.

⁹⁶ SZÚCS 1990, 10., ZEMAN 2003, 39.

⁹⁷ Torda Zsigmond Révay Ferenchez írott levelei: Pozsony, 1546. márc. 6., kiadva FRAKNÓI 1873, 76–77., Padova, 1547. jan. 17., kiadva uo., 78–79., Padova, 1548. aug. 26., Padova, 1548. nov. 16., kiadva uo., 82., h. n., 1548, kiadva uo., 83., Padova, 1549. okt. 20., kiadva uo., 84–85., Padova, 1549. dec. 7., kiadva

tollából kelt levél tanúskodik.⁹⁸ Torda szerepe azért is érdekes, mert noha Wernernek legalább két fia megérte a felnőttkort (legalábbis azt a kort, amikor már egyetemre járhattak),⁹⁹ ő mégis veje utódlását igyekezett biztosítani. Tordát még Werner életében, 1554-ben kinevezték a felső-magyarországi jövedelmek igazgatója mellé koadjutornak, azaz tulajdonképpen Werner segítőjének.¹⁰⁰ Ferdinánd, később pedig Miksa is számos utasítást már nem Wernerhez, hanem hozzá intézett.¹⁰¹ Ugyanebben az évben már Torda, nem pedig Werner írta össze a király Sáros megyei jövedelmeit.¹⁰² Melczer János sárosi vicekapitányt pedig már Torda utasítására fizették ki.¹⁰³ Kamarai tanácsosként a fizetési jegyzékekben is találkozhatunk nevével 1560–1569 között.¹⁰⁴ Torda Zsigmond pályája Werner halála után még magasabbra ívelt: I. (német-római császárként II.) Miksa a Magyar Kamara pénzügyi igazgatójává nevezte ki, majd házat ajándékozott neki Pozsony külvárosában.¹⁰⁵ Kapcsolatukról jó néhány levél is tanúskodik.¹⁰⁶ Ugyanekkor Eperjestről Pozsonyba költözött és ott kamarai tanácsosként folytatta karrierjét.¹⁰⁷

Werner és Erdély

Werner életében ekkor már meghatározó szerepet játszottak erdélyi kiküldetéseai,¹⁰⁸ ezek során Erdélyben is kiépítette kapcsolati hálóját, illetve jól fel tudta használni már meglévő kapcsolatait.¹⁰⁹ A továbbiakban kizárólag Werner azon kapcsolatairól lesz szó,

uo., 85–86., Padova, 1549. dec. 22., kiadva uo., 86–87., Padova, 1549, kiadva uo., 87–89., Eperjes, 1551. jan. 1., kiadva uo., 90.

⁹⁸ Révay János levele Torda Zsigmondhoz, Alsólendva, 1562. máj. 21., kiadva uo., 52.

⁹⁹ L. a fiúk tanulmányainak finanszírozására: MNL OL E 41, 1550. ápr. 16.

¹⁰⁰ EMBER 1946, 148., SZŰCS 1990, 11., ZEMAN 1983, 104., ZEMAN 2003, 41.

¹⁰¹ MNL OL E 554, Fol. Lat. 1313., I. Ferdinánd levele gyalui Torda Zsigmondhoz, 1554. jún. 23.

¹⁰² Uo., *Perceptio decimarum ad praepositionem sacrae regiae maiestatis per egregios Georgium Wernerum et Sigismundum Thorda prefectos arcis Saros.*

¹⁰³ Uo., *Ratio erogatorum ad solutionem militum, victualium et aedificorum arcis Saros.*

¹⁰⁴ MNL OL E 554, 1125. sz., Camerae Hungaricae status erogationum, fol. 191–192.

¹⁰⁵ ZEMAN 1983, 108.

¹⁰⁶ Pl. MNL OL E 554, Fol. Germ. 722. Kassa várára és városára vonatkozó iratok, I. Miksa levele Torda Zsigmondhoz, 1557. márc. 4., 5.

¹⁰⁷ SZŰCS 1990, 13.

¹⁰⁸ Werner négy bizottságnak is tagja volt, amelyek feladatául Erdély pénzügyi helyzetének, jövedelemforrásainak felmérését jelölte ki az uralkodó. Werner első ízben 1549-ben Dessewffy János társaságában utazott Erdélybe, hogy rendezzék a máramarosi sókamara helyzetét és hogy Ferdinánd megbízottjaként tárgyaljanak Fráter Györggyel. Második alkalommal Bornemissza Pál veszprémi püspök társaságában, 1552 március–áprilisában Erdély jövedelmeit kellett felmérnie. Harmadízben 1553 júliusában Francisci Tamás és Torda Zsigmond kíséretében jártak a Szepességben, majd Erdélyben a pénzügyi helyzet rendezése céljából. Negyedik alkalommal Werner és Francisci Tamás a nemrégiben lemondott Haller László kincstartó elszámolásait kívánták ellenőrizni, valamint megtalálni utódát és új munkatársait. Vö. OBORNI 2002, 45–47., 70–71.

¹⁰⁹ A politikai háttérre l. OBORNI 1994, 131–132., OBORNI 1996, OBORNI 1997.

amelyek speciálisan Erdélyhez kötődnek, de megjegyzem, hogy magyarországi kapcsolatai az 1550-es években is fennálltak.

Fennmaradtak Kisserényi Pálnak, a Magyar Kamara írnokának¹¹⁰ Wernerhez írt levelei, amelyekben amellet, hogy a gazdasággal kapcsolatos tudnivalókról tájékoztatta, arra kérte, viselje gondját idős, özvegy édesanyjának, amíg ő a király által rábízott feladat teljesítése érdekében távol van tőle.¹¹¹

Werner erdélyi kapcsolatai közül szinte csak a katonai hierarchia tagjaira és a gazdaság szervezéssel kapcsolatos tisztviselőkre vannak adataim, ami jelzi, hogy Werner itt nem tudott olyan széleskörű kapcsolati hálózatot kiépíteni, mint Felső-Magyarországon, talán elsősorban azért, mert jóval kevesebb időt töltött Erdélyben.

A katonai igazgatás tagjai közül egyedül Giovanni Battista Castaldóval kialakult kapcsolata adathozható. Castaldo mint katonai helytartó állt Erdély élén, ezért Werner és biztostársai jóváhagyását kérték, amikor egy-egy tisztviselőt ki akartak nevezni vagy valamilyen szervezeti változást eszközöltek. Castaldo katonai jellegű problémái és talán más okok miatt nem foglalkozott részletesen a pénzügyigazgatás újjászervezésének részletkérdéseivel, mindent jóvá hagyott, amit Werner és biztostársai mondtak. 1552-ben Wernerék az ő egyetértésével nevezték ki Váczy Pétert pénzmesterré.¹¹²

A jelentősebb kategória a gazdasági hierarchia kapcsolatrendszere.¹¹³ Az említett erdélyi utazások során Werner és biztostársai mindenkit kikérdeztek, akit csak elértek, így ha a neveket összegyűjtjük levelezésükből, jelentéseikből és az 1553-as küldetésről készített jelentésükből, jó kiindulópontot kaphatunk a további kutatásokhoz.

A fentiek tükrében nem meglepő, hogy Werner elsősorban biztostársaival állt kapcsolatban, valamint Ferdinánd más erdélyi megbízottaival, így Báthory Andrással és Nádasdy Tamással, akiket szintén Erdélybe küldött az uralkodó ügyeinek rendezésére. Egy ízben Báthory András Werner közvetítését kérte, hogy az Udvari Kamara fizesse ki azt a pénzt, amivel neki a király tartozik, de ő azt válaszolta, hogy a kamara nem tartozik fizetni, így Báthory következő levelével közvetlenül az Udvari Kamarához fordult.¹¹⁴

A legfontosabb személy Erdély gazdasági igazgatásában a teljes pénzügyi rendszer élére kinevezett kincstartó volt. E méltóságot 1552. október 21-étől 1553 ősziéig hallerkői Haller Péter, korábban szebeni polgármester, a szász polgárság politikai vezetője,¹¹⁵ majd 1553 decemberétől Vas László, a dési sókamara egykori vezetője töltötte be.

Haller Péter kezdettől fogva tartotta a kapcsolatot Wernerékkal. Erről tanúskodik 1552. december 13-án Wernerhez és Bornemisszához írott levele, amelyben tudatja a címzettekkel, hogy minden erdélyi kamarához elküldte megbízottait, akik felmérték

¹¹⁰ BESSENYEI 2001, 26.

¹¹¹ MNL OL E 554, Fol. Lat. 1168., Kisserényi Pál levelei Werner Györgyhöz, Várad, 1553. okt. 4., Várad, 1553. nov. 8., Várad, 1553. okt. 23., Várad, 1553.

¹¹² OBORNI 2002, 67.

¹¹³ Werner négy erdélyi megbízatására I. 111. jegyzet.

¹¹⁴ MNL OL E 21, 1551. jan. 9.

¹¹⁵ OBORNI 2002, 50., részletesebben I. GÜNDISCH 1944 és GÜNDISCH 1947.

az ottani állapotokat, majd az erről készített *libellust* a királynak is felküldték.¹¹⁶ Haller Péter folyamatosan tárgyalt Wernerékkal a nagybányai bányakamara bérbé vételéről, ugyanis azt remélte, hogy Ferdinánd nem fog alkalmas embert találni az akkori, lemondani készülő kamarás, Szentgyörgyi Péter deák helyére.¹¹⁷ Ebben az ügyben Bornemissza Pál veszprémi püspöknek és Wernernek is többször írt, de nem kapott választ leveleire, majd lemondott.¹¹⁸ Ha Ferdinánd nem is, de biztosai találtak embert Bornemissza helyére Szűcs Vince személyében.

A biztosok feladata volt, hogy keressenek valakit, aki Haller lemondása után vállalja a kincstartóságot, vagyis Ferdinánd bízott abban, hogy ismerik azokat, akik alkalmasak lehetnek e feladatkör betöltésére. Először a kolozsmonostori konvent apátját, Medgyesi Ferencet kérték fel, de ő visszautasította a tisztséget.¹¹⁹ Vas László, a dési sókamara vezetője csak hosszas rábeszélésre és csak egy évre vállalta el az erdélyi jövedelmek igazgatását.¹²⁰

Vas László mellé Wernerék egy, az aranybányászathoz, aranybeváltáshoz és pénzveréshez is értő szakembert kerestek, aki végül a már korábban is az aranybeváltásban tevékenykedő Macskássy György lett, Pesthy Gáspár ellenőrt pedig főellenőrré léptették elő.¹²¹

A biztosok, köztük Werner Haller utódával, Vas Lászlóval is folyamatosan tartották a kapcsolatot, közvetítették a kamara és az uralkodó felé. Vas László főleg Wernerrel kommunikált, neki írta le nehézségeit, amit ő többször is nehezményezett, és utasította, hogy minderről maga tájékoztassa a kamarát.¹²² Vas politikai hírekről is tájékoztatta Wernert és a Magyar Kamarát, például egy 1555-re datálható, Wernerhez írott leveleinek kivonatában már a szultán perzsiai békekötése után tudatta a kamarával az Erdély ellen várható támadásokat, sürgette a portai adó befizetését, és ismételten panaszkodott a Dobó István erdélyi vajda által elkövetett jogtalanságok miatt.¹²³ Vas László helyzete egyre nehezebbé vált, főképpen a vajdákkal való kapcsolatának megromlása miatt,¹²⁴ míg végül elszánta magát, hogy lemond a szinte rákényszerített hivatalról.¹²⁵ Ekkor is Wernerhez fordult: kérte, közvetítse Ferdinánd felé azon óhaját, hogy a kincstar-

¹¹⁶ Haller Péter levele Werner Györgyhöz és Bornemissza Pálhoz, Nagyszeben, 1552. dec. 13., kiadva OBORNI 2002, 151–153.

¹¹⁷ OBORNI 2002, 57.

¹¹⁸ OBORNI 2002, 119.

¹¹⁹ OBORNI 2002, 123.

¹²⁰ Az ő esetében már fel sem merült a kincstartói cím, hanem a „*supremus proventuum Regiae Maiestatis in Transsilvania administrator*” címet viselte, vagyis ő volt a királyi felség erdélyi jövedelmeinek főigazgatója.

¹²¹ Werner György és Francisci Tamás királyi biztosok levele a Magyar Kamarának, kiadva OBORNI 2002, 250–251.

¹²² OBORNI 2002, 125.

¹²³ OBORNI 2002, 133.

¹²⁴ OBORNI 2002, 128.

¹²⁵ OBORNI 2002, 129–130.

tóság helyett Küküllő tiszttartóságát bírhasssa. Ha lemondását mégsem engedélyeznék, legalább lenne tekintélye az erdélyiek előtt, ennek hiányában ugyanis tehetetlen.

Werner és társai útjaik során az alacsonyabb rangú tisztviselőkkel is kapcsolatot építettek, különösen 1552-es vizsgálatuk idején. Jelentésük alapján valószínűsíthető, hogy a kamarák élén álló személyekkel beszéltek személyesen, és a többiekéről legfeljebb csak tőlük hallottak.¹²⁶ Abrudbányán az idős Balázs deák, aki II. Lajos idejében Lulay János szebeni kamarás mellett volt alkamarás, tájékoztatta a biztosokat, hogy mennyi aranyat termeltek régen és a vizsgálat időpontjában.¹²⁷ A Fráter György idejében a nagybányai kamara élén álló Szentgyörgyi Péter deákkal is személyesen tudtak beszélni.¹²⁸ 1552 márciusában a tordai sókamara élén Castaldo utasítására Hamvay György állott, aki Gömör megyei nemesemberként Fráter György és Izabella alatt mintegy tíz esztendőig a vízaknai sókamara élén állt.¹²⁹ A kolozsi sókamara élén egy számvevő, Dési Máté deák állt, így ő tájékoztatta a biztosokat.¹³⁰ A vízaknai sókamara élén a biztosok 1552-es vizsgálatakor Kolozsvári György deák szolgált számvevői minőségben.¹³¹

A helyi elittel, főként a szász polgárság vezetőivel is sikerült kapcsolatot építenie a biztosoknak. Erről tanúskodik, hogy ugyanebben az esztendőben a biztosok, hogy a sókamarak újra megindíthassák a termelést, 350 forintot vettek fel Roth János szebeni királybírótól Castaldo kezessége mellett.¹³² Azt nem tudjuk, mi állt éppen Roth kiválasztásának hátterében, kényszerítették, avagy karrierjét kívánta ily módon építeni, de az biztos, hogy kapcsolatban állt Wernerrel.

A források nemcsak bizonyos kapcsolatok meglétéről, hanem azok hiányáról is árulkodhatnak. Amikor Wernerék az újjászervezés keretében minden kamara élére kamarást állítottak (korábban tiszttartók álltak a kamarák élén), a vízaknai, tordai, kolozsi és dési kamara élén is meghagyták azokat, akik Fráter György idejében is ott álltak (bár némelyiküket nem tartották alkalmasnak feladatköre betöltésére), sőt a dési kamara élén maradó Hamvay György mellé ellenőrt sem neveztek ki, mert nem találtak megfelelő embert.¹³³

Összefoglalás

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy Werner pályáját jelentős mértékben meghatározták kapcsolatai, eleinte hivatalokba kerülését segítették, később pedig már ő maga

¹²⁶ Ellenkezőjére mindössze egyetlen utalást találtam: a kolozsi sóvágókkal, úgy tűnik, személyesen is beszéltek a biztosok, és elmondták nekik, hogy rászorulnának némi élelmiszersegélyre, mert gyakran ingyen dolgoznak. OBORNI 2002, 80.

¹²⁷ OBORNI 2002, 62–63.

¹²⁸ OBORNI 2002, 67.

¹²⁹ OBORNI 2002, 74.

¹³⁰ OBORNI 2002, 79.

¹³¹ OBORNI 2002, 83.

¹³² OBORNI 2002, 91.

¹³³ Uo.

növelhette befolyását ezek révén, amit bizonyít, hogy milyen sokan fordultak hozzá kérelmével. Humanista kapcsolatai révén került a Magyar Kamarába, ahonnan azonban döntően személyes képességei révén emelkedett a felső-magyarországi jövedelmek igazgatásáig. Karriermodellje a korban megjelenő hivatalnok-humanista típust testesítette meg: a korban egyre többen voltak, akik nem irodalmi, hanem közigazgatási tevékenységükkel szolgálták uralkodójukat.¹³⁴

Bibliográfia

Levéltári források

Codex

Commercium litterarum. Vol. I–II. *Epistulae a. 1502–1542 und 1543–1561*. Österreichische Nationalbibliothek (Wien), Handschriftensammlung, Cod. 13597–13598.

MNL OL A 57

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri Regii

MNL OL E 21

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar kincstári levéltárak, Benignae resolutiones

MNL OL E 41

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar kincstári levéltárak, Litterae ad Cameram exaratae

MNL OL E 204

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Kamarai misszilisek

MNL OL E 554

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar kincstári levéltárak, Városi és kamarai iratok

Szakirodalom és forráskiadványok

BALEGOVÁ 2001

BALEGOVÁ, Jana: A sárosi vár Werner György idejében. *Műemlékvédelem* 45(2001), 3–4. sz., 167–171.

BAUCH 1894

BAUCH, Gustav: Valentin Eck und Georg Werner. Zwei Lebensbilder aus der Zeit der Besitzgreifung Ungars durch die Habsburger. *Ungarische Revue* (1894), 40–57.

BESSENYEI 2001

BESSENYEI József: Ami a budai tanács „árulása” után következett. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 29(2001), 23–37.

¹³⁴ GECSÉNYI 2001, GECSÉNYI 2003.

CSEPREGI 2006

CSEPREGI Zoltán: Bújócskázó életrajz. Werner György (1490? –1556) hányatott ifjúsága. In: *Ötvös Péter emlékkönyv*. Szerk. FONT ZSUZSA – KESERŰ GIZELLA. Szeged, 2006, (Acta historiae litterarum Hungaricum. Irodalomtörténeti dolgozatok. XXIX.) 41–46.

EMBER 1946

EMBER Győző: *Az újkori magyar közigazgatás története Moháctól a török kiűzéséig*. Budapest, 1946. (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. 1.)

ETE I–III.

Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. I–III. köt. Szerk. BUNYITAY VINCE et. al. Budapest, 1902–1906.

FRAKNÓI 1873

FRAKNÓI Vilmos: *Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása*. Budapest, 1873. (Értekezések a történeti tudományok köréből II.)

GECSÉNYI 2001

GECSÉNYI Lajos: A Magyar Kamara tisztviselőinek összetételéről a XVI. században. In: *A történelem és a jog határán. Tanulmányok Kállay István születésének 70. évfordulójára*. Szerk. BENKES MIHÁLY et. al. Budapest, 2001, 55–70.

GECSÉNYI 2003

GECSÉNYI Lajos: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és tanácsosai a 16. században. In: *Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára*. Szerk. ORMOS MÁRIA. Budapest, 2003, 100–113.

GUIZMAN 2009

GUIZMAN Barnabás: *A bártfai reformáció első évtizedei és kapcsolatrendszere*. PhD-disszertáció. Piliscsaba, 2009.

GUIZMAN 2011

GUIZMAN Barnabás: Adalékok Eck Bálint életéhez. *Századok* 145(2011), 5. sz., 1245–1252.

GÜNDISCH 1944

GÜNDISCH, Gustav: *Über die Vermögensbildung des Hermannstadter Bürgermeisters und Sachseingrafen Peter Haller (1490?–1569)*. Köln–Wien, 1944.

GÜNDISCH 1947

GÜNDISCH Gusztáv: *Haller Péter gazdasági vállalkozásai*. Cluj, 1947. (Erdélyi Tudományos Füzetek 206.)

KATONA 2000

KATONA Tünde: Georg Wernher – ein oberschlesischer Humanist. Sein Schaffen für Ungarns Kultur und Literatur. In: *Oberschlesischer Dichter und gelehrte vom Humanismus bis zum Barock*. Hrsg. Gerhard KOSELLECK. Bielefeld, 2000, 267–279.

KENYERES 2008

KENYERES István: *Uradalmak és végvárok. A Kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*. Budapest, 2008. (Habsburg Történeti Monográfiák 2.)

KÉRÉSZY 1916

KÉRÉSZY Zoltán: *Adalékok a magyar kamarai pénzügyigazgatás történetéhez*. Budapest, 1916.

LAKATOS 2008

LAKATOS Bálint: Pannoniae luctus. *Irodalomtörténeti Közlemények* 112(2008), 4. sz., 259–286.

MÉREY 1996

MÉREY Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata*. Budapest, 1996.

OBORNI 1994

OBORNI Teréz: Erdély gazdasága a XVI. században. In: *Pannon Enciklopédia. A magyarság története*. Főszerk. KUCZKA Péter. Budapest, 1994, 131–132.

OBORNI 1996

OBORNI Teréz: Habsburg kísérlet Erdély pénzügyigazgatásának megszervezésére (1552–1553). In: *In memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére*. Szerk. LENGVÁRI István. Pécs, 1996, 165–176.

OBORNI 1997

OBORNI Teréz: Fráter György kincstartósága Erdélyben. In: *Híd a századok felett. Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára*. Szerk. HANÁK Péter – NAGY Mariann. Pécs, 1997, 61–76.

OBORNI 2002

OBORNI Teréz: *Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552–1556*. Budapest, 2002.

RENSING 1933

RENSING, Elfriede: Georg Wernher (1490?–1556), Präsident der Zipser Kammer. *Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve* (1933), 31–58.

SZÁNTÓ-TÓTH 1993

SZÁNTÓ Zoltán – TÓTH István György: A társadalmi hálózatok elemzése. *Aula* 15(1993), 1. sz., 30–55.

SZŰCS 1990

SZŰCS Jenő: *A szepesi kamarai levéltár*. Budapest, 1990.

VARGA 2011

VARGA Szabolcs: Egy ismeretlen humanista: Peregi Albert prépost. *Történelmi Szemle* 53(2011), 3. sz., 351–376.

WESZPRÉMI 1968

WESZPRÉMI István: *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*. Budapest, 1968.

ZEMAN 2003

ZEMAN László: Egy fejezet a hazai humanizmus filológiai vizsgálatából. Gyalui Torda Zsigmond élete és műve. In: *Uő: Gymnasiologia. Az eperjesi kollégium és áthagyományozódásai*. Somorja–Dunaszerdahely, 2003, 37–56.

ZEMAN 1983

ZEMAN László: Gyalui Torda Zsigmond élete és munkássága. *Magyar Könyvszemle*, 108(1983), 1. sz., 102–110.

A Humanist in the Economic Governance: Georg Werner and His Network of Relationships

The research of the networks of relationships is a new field of historical studies. With its results we can understand a person's situation in the society, and the impact of his relationships on his career better. In this paper, I analyse Werner's relationships by evaluating his correspondence and documents of the Hungarian Chamber from this perspective. The latter are the more important for this research, as the bulk of his letters has perished, and because many people are mentioned in these documents. His relationships are analysed with regard to his professional career.

Werner was a very particular person: he directed the whole Upper-Hungarian region's economic governance for nearly twenty years. Born into a Silesian bourgeois family, he came as an outsider to Hungary. He took on municipal functions later, and he became the king's secretary in 1525.

The relationships of Werner had a distinct character in the three main stages of his career. During the first stage, when he was a city functionary, and then an ambassador of the cities, his humanist links were the most significant. Later these lost their importance, but they never disappeared completely. His contact with the monarch was the most significant from the beginning, it determined his whole career. In the second stage, when he was the governor of the royal incomes in the Upper-Hungarian territory, he had to cooperate with the major office-holders, the military leaders, and the staff of the Hungarian Chamber. He had a wide network of relationships at this time: several private individuals, even though they did not work with him, applied to him for help or mediation. In the third and last stage of his career, as a delegate of Ferdinand I, he formed new relationships while cooperating with the Transylvanian officials and nobility.

A KÖTET SZERZŐI

- Borbély Zoltán: Eszterházy Károly Főiskola Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Kora újkori doktori program
- Hőnrich Henrik: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományok Doktori Iskola, Társadalom- és gazdaságtörténet doktori program
- Kádár Zsófia: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományok Doktori Iskola, Kora újkori magyar történelem doktori program
- Kalotai Noémi: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Doktori Iskola, Társadalom- és életmódtörténeti műhely
- Kovács Katalin Anita: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Doktori Iskola, Eszmetörténeti műhely; (Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium és Kollégium)
- Kökényesi Zsolt: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományok Doktori Iskola, Közép- és kora újkori egyetemes történelem doktori program
- Martis Zsombor: Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola, Klasszikus szövegtudomány doktori program
- Mitropulos Anna Diána: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományok Doktori Iskola, Kora újkori magyar történelem doktori program
- Papp Ingrid: Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola, Klasszikus szövegtudomány doktori program
- Péter Kriszta: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományok Doktori Iskola, Közép- és kora újkori egyetemes történelem doktori program
- Rittling László: Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Doktori Iskola, Modernkor doktori program
- Szabó-Turákné Póka Ágnes: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományok Doktori Iskola, Történelem segédtudományai doktori program